

RS Global
Journals

Scholarly Publisher
RS Global Sp. z O.O.
ISNI: 0000 0004 8495 2390

Dolna 17, Warsaw, Poland 00-773
Tel: +48 226 0 227 03
Email: editorial_office@rsglobal.pl

JOURNAL	International Journal of Innovative Technologies in Social Science
p-ISSN	2544-9338
e-ISSN	2544-9435
PUBLISHER	RS Global Sp. z O.O., Poland
ARTICLE TITLE	ПРОГРАМА КОРЕКЦІЇ АГРЕСИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ З АДИКТИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ
AUTHOR(S)	Трофимчук Вікторія Віталіївна
ARTICLE INFO	Trofimchuk V. V. (2020) Program for Adolescence Correction of Adolescents with Addictive Behavior and the Result of its Implementation. International Journal of Innovative Technologies in Social Science. 7(28). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30122020/7302
DOI	https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30122020/7302
RECEIVED	07 November 2020
ACCEPTED	17 December 2020
PUBLISHED	22 December 2020
LICENSE	 This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License .

© The author(s) 2020. This publication is an open access article.

ПРОГРАМА КОРЕКЦІЇ АГРЕСИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ З АДИКТИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ

Трофимчук Вікторія Віталіївна, аспірант кафедри психології, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, м. Київ, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4773-0866>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30122020/7302

ARTICLE INFO

Received 07 November 2020
Accepted 17 December 2020
Published 22 December 2020

KEYWORDS

aggression,
aggressiveness of adolescents
with addictive behavior,
correction,
training,
experiment.

ABSTRACT

The article analyzes the results of the formative stage of the experiment on the implementation of a program to correct the aggression of adolescents with addictive behavior. The essence of aggression of adolescents with addictive behavior, which is understood as an integrated set of personality traits of adolescence, which is manifested in destructive actions under the influence of any substances that change the mental state. Scientific approaches to the interpretation of aggression as a phenomenon (activity, axiological, motivational, behavioral, ethological, sociological, personal) are characterized. Based on the selected approaches, the content and structure of aggressiveness of adolescents with addictive behavior, which contains cognitive, motivational, affective, behavioral component, is determined. The main task of the article is to highlight the results and effectiveness of the program to correct the aggression of adolescents with addictive behavior. Diagnostic means of studying the levels of aggression of adolescents with addictive behavior and its

components are presented (test "Psychotropic substances", scale of search of impressions (M. Zuckerman), method "Diagnosis of hostility", method "Self-assessment of personality", method "Scale of emotional stability - instability G. Eisenko"; questionnaire "Are you prone to drug use?", A questionnaire to identify students with deviant behavior in the classroom). The content of the program of correction of aggression of adolescents with addictive behavior, consisting of three modules: "Knowledge of yourself and others", "Factors of addiction and manifestations of aggression of adolescents", "Strategies for overcoming aggression of adolescents with addictive behavior". The structure of training sessions of the program for correction of aggressiveness of adolescents with addictive behavior is described. The strategy of the formative stage of the experiment, in which 56 adolescents took part, is substantiated. The results of approbation of the program of correction of aggression of teenagers with addictive behavior, which proved its effectiveness, are presented. The proposed program was found to reduce the level of aggression in adolescents with addictive behavior.

Citation: Trofimchuk V. V. (2020) Program for Adolescence Correction of Adolescents with Addictive Behavior and the Result of its Implementation. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 7(28). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30122020/7302

Copyright: © 2020 Trofimchuk V. V. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Вступ. Проблема підліткової агресивності обумовлена цілим рядом чинників, серед яких основними є: соціально-психологічні, медико-психологічні, особистісні. Підліткова агресивність дуже часто виражається у вкрай деструктивних формах (образи, тілесні ушкодження, пошкодження чужого майна, вживання психоактивних речовин тощо). Тому вирішення цієї проблеми потребує суспільство в цілому.

Огляд наукової літератури показує, що єдиного загальноприйнятого визначення феномена агресивності немає. На основі аналізу основних підходів дослідження агресивності: діяльнісний (А. Берковиц, Н. Міллер та ін.), аксіологічний (А. Адлер, Р. Берон та ін.), мотиваційний (Ф. Бассін, Є. Гладкова та ін.), поведінковий (Т. Румянцева, В. Франкл та ін.), етологічний (К. Лоренц, З. Фрейд та ін.), соціологічний (Г. Андрєєва, А. Бандура та ін.), особистісний (О. Волянська, Є. Ільїн та ін.), – було уточнено поняття агресивності особистості, яке розглядається як інтегрована сукупність властивостей особистості, що виражається у потенційній готовності до позитивних чи негативних дій, які залежать від впливу різного роду чинників.

На особливу увагу заслуговують дослідження науковців (Г. Абрамова, Т. Вакуліч, Л. Долинська, І. Кулагіна, В. Мухіна та ін.), які характеризують особливості підліткового віку.

Цінними для нашого дослідження залишаються праці фахівців (О. Безпалько, А. Лобанова, Л. Калашнікова, І. Фурманов та інші), які вивчали основні аспекти адиктивної поведінки підлітків.

Акумуляований у психологічній літературі матеріал, ґрунтуючись на особистісному підході (Атемасова, 2010; Волянська, 2016 та ін.) дозволив визначити, що агресивність підлітків з адиктивною поведінкою – це інтегрована сукупність якостей особистості підліткового віку, яка проявляється у деструктивних діях під впливом будь-яких речовин, що змінюють психічний стан. До складових агресивності підлітків з адиктивною поведінкою нами віднесено такі: когнітивну (уявлення про вплив об'єкта адикції); мотиваційну (потяг до зміни психічного стану, прагнення зашкодити); афективну (ставлення до себе, емоційна стійкість); поведінкову (вживання психоактивних речовин, демонстрація асоціальних вчинків).

Важливими для нашого дослідження є праці вчених (Л. Калашнікова, О. Карасьова, М. Квадріціус, А. Колесник, І. Кондракова, Н. Коритченкова, А. Лобанова, Л. Семенюк, К. Сергеева, Л. Чепелева та інші), в яких актуалізується потреба в профілактиці, корекції агресивності підлітків, адиктивної поведінки дітей підліткового віку та пропонуються методи, форми, засоби вирішення цього завдання.

Так, комплексну методику корекції агресії підлітків представила М. Квадріціус (Квадрициус, 2000). Методика містить три програми: «Тренінг модифікації поведінки»; «Тренінг батьків, які відчувають труднощі в вихованні підлітків»; «Тренінг соціально-педагогічної компетентності педагога».

У дослідженнях Л. Чепелевої корекція агресивної поведінки школярів відбувається в умовах тимчасового дитячого об'єднання, у середовищі життєдіяльності, яка розширює способи соціального реагування, знижує готовність до агресивних реакцій. Автор зауважує, що основними функціями такого середовища є: стимуляція проявів сформованих, оволодіння новими соціально значущими мотивами; створення можливості підлітку обирати індивідуально привабливі види, форм діяльності; орієнтування на співпрацю, взаємодію дітей і дорослих тощо (Чепелева, 2001).

І. Кондракова запропонувала програму попередження і корекції агресивної поведінки підлітків в освітній установі, що заснована на принципах психолого-педагогічного та медико-соціального супроводу. Програма складається з трьох етапів: 1. Актуалізація проблеми агресивної поведінки підлітків в освітньому середовищі; 2. Етап «сигналізування»; 3. Супровід (Кондракова, 2000).

Комплексна програма профілактики агресивної поведінки підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації була запропонована К. Сергеевою. Програма передбачає реалізацію комплексного підходу до профілактичної діяльності, містить методики відповідної індивідуальної та групової роботи. Запропоновані теми програми профілактики агресивної поведінки підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації охоплюють питання, спрямовані на розвиток особистості, мотивування до планування життя, оволодіння навичками безконфліктного спілкування, ефективної комунікації тощо (Сергеева, 2016).

Праці А. Лобанової, Л. Калашнікової містять характеристику корекційної роботи щодо девіантної поведінки підлітків, яка являє собою соціально-педагогічний, психологічний комплекс взаємообумовлених операцій, спрямованих на регуляцію мотивації, ціннісних орієнтацій, поведінки особистості підлітків. Завдяки корекційній діяльності, як зауважують автори, у підлітків відбуваються позитивні поведінкові зміни, а саме: формуються позитивна самооцінка, почуття власної гідності, відповідального ставлення до себе, навички прийняття рішень, навички конструктивного, змістового, ефективного спілкування, ціннісного ставлення до свого здоров'я тощо (Лобанова, 2017).

А. Колесником запропонована корекція девіантної поведінки підлітків, яка передбачає психологічне втручання в особистісний простір задля стимулювання позитивних змін, послаблення чи усунення форм поведінки особистості, що перешкоджають її соціальній адаптації. Автор наголошує на завданнях корекційної роботи девіантної поведінки підлітків: створення сприятливих соціально-психологічних умов для особистісних змін, розвиток мотивації на соціальну адаптацію, корекція поведінки з урахуванням специфіки її проявів (Колесник, 2011).

Попри те, що науковці проблему корекції агресивності підлітків вивчали з різних боків, відкритим залишається питання корекції агресивності підлітків з адиктивною поведінкою.

Мета: висвітлити результати та ефективність впровадження програми корекції агресивності підлітків з адиктивною поведінкою.

Матеріали і методи. Для реалізації поставленої мети було організовано та проведено формувальний етап експерименту, в якому брало участь 56 підлітків, віком від 12 до 14 років. Експериментальну групу склали 27 підлітків, контрольну групу сформували 29 підлітків.

На початку формувального етапу експерименту учасники експериментальної групи не відрізнялися від учасників контрольної групи за соціально-психологічними характеристиками та рівнями агресивності. Підлітки з адиктивною поведінкою експериментальної групи брали участь у спеціально створених корекційних заняттях програми, що передбачала роботу зі складовими агресивності. Діти підліткового віку з контрольної групи навчалися у звичному режимі, не брали участі у реалізації програми корекції агресивності підлітків з адиктивною поведінкою. Експеримент здійснювався на базі загальноосвітніх шкіл міста Рівного.

Для вивчення рівня агресивності підлітків з адиктивною поведінкою до та після експерименту застосовувалися валідні та надійні психодіагностичні методики: тест «Психотропні речовини», шкала пошуку вражень (М. Цукерман), методика «Діагностика ворожості» (шкала Кука – Медлей), методика «Самооцінка особистості», методика «Шкала емоційної стабільності – нестабільності (нейротизму) Г. Айзенка»; анкета «Чи схильний ти до вживання наркотиків?», анкета з виявлення учнів із девіантною поведінкою у класі.

Результати діагностики піддавалися статистичному аналізу з доступною якісною інтерпретацією, змістовним узагальненням за допомогою методів математико-статистичної обробки даних з використанням комп'ютерного пакету статистичних програм SPSS.

Порівняльний аналіз результатів діагностичних зрізів до (1 зріз) та після (2 зріз) формувального етапу експерименту здійснювався за критерієм χ^2 та за G-критерієм знаків.

Результати та їх обговорення. Результати наукових досліджень проблеми корекції агресивності підлітків з адиктивною поведінкою дозволили з'ясувати, що ефективним підходом до корекції зазначеного явища є застосування спеціально розробленої програми, що ґрунтується на особистісному підході (Бех, 2003; Рибалка, 1998), враховуючи ключові ідеї концепцій корекції агресивності підлітків відомих науковців (І. Вачков, О. Євтіхов, Л. Калашнікова, А. Колесник, І. Кондракова, А. Лобанова, Л. Семенюк, К. Сергеева, Л. Чепелева та інші).

Особистісний підхід у корекційній роботі щодо агресивності підлітків з адиктивною поведінкою передбачає застосування методів, форм, технік, спрямованих на особистісне зростання підлітків, усвідомлення та подолання ними причин, що зумовлюють прояв агресивності, адиктивної поведінки. Завдяки особистісному підходу в корекційній діяльності здійснюється акцент на прийнятті кожного учасника як особистості, яка наділена індивідуальними, неповторними якостями, властивостями, заслуговує на повагу, має почуття гідності. Відповідно до особистісного підходу робота з корекції агресивності підлітків з адиктивною поведінкою зосереджена не стільки на проблемах дитини підліткового віку, скільки на усвідомленні особистісної свободи, відповідальності, розкритті потенціалу в повноцінному спілкуванні тощо.

Програма корекції агресивності підлітків з адиктивною поведінкою розрахована на 45 годин, із них: 30 годин – тренінгові заняття, 15 годин – самостійна робота. Мета програми полягає в створенні сприятливих умов для зниження рівня агресивності підлітків з адиктивною поведінкою.

Програма складається з трьох взаємопов'язаних модулів.

Модуль 1. Пізнання себе та інших (8 аудиторних годин і 4 години самостійної роботи).

Модуль 2. Чинники адикції та проявів агресивності підлітків (10 аудиторних годин і 5 години самостійної роботи).

Модуль 3. Стратегії подолання агресивності підлітків з адиктивною поведінкою (12 аудиторних годин і 6 години самостійної роботи).

Перший модуль програми включає чотири заняття, другий модуль – п'ять занять, третій модуль – 6 занять. Кожне заняття містить наступні блоки: вступ; інформаційний блок; корекційний блок; завершальний блок. Здійснювалися заняття у формі соціально-психологічного тренінгу.

Враховуючи вищеописане, вважаємо за доцільне розкрити зміст кожного модуля програми.

Реалізуючи перший модуль, було застосовано інтерактивні форми і методи роботи (рольова гра, робота в групах, метод вправ, метод кейс, інтерв'ю тощо), які дозволили опрацювати з підлітками питання: самопізнання, саморозкриття, саморегуляції особистості, особливості процесу пізнання інших.

Починаючи опрацювання теоретичних та практичних аспектів першого модуля, було застосовано вправи на знайомство, прийняття правил роботи групи, створення сприятливої атмосфери спілкування, визначення очікувань учасників, формування мотивації до активного самопізнання та пізнання інших.

Цей модуль програми був спрямований на:

- створення довірливої атмосфери;
- усвідомлення значущості самопізнання, саморозкриття для успішної життєдіяльності підлітків;
- розвиток співчуття до проблем однолітків.

До змісту цього модуля входили наступні вправи: «Знайомство», «Емоційна гімнастика», «Коло і Я», «Твоє ім'я», «Інтерв'ю», «Коло замикається», «Корабельна аварія», «Угрупування», «Метафора», «Машина з характером», «Мій малюнок», «Три якості», «Острів», «Цегла» та інші.

На завершення роботи на кожному занятті за програмою першого модуля підлітки отримували завдання для самостійної роботи: скласти перелік із двадцяти позитивних та двадцяти негативних якостей особистості, підкреслити ті якості, які притаманні власне підліткам.

Під час реалізації другого модуля програми розв'язувалися проблеми, виявлені у процесі констатувального етапу експерименту.

Відповідно до плану другого модуля підлітки опрацьовували теоретичні, практичні аспекти з питань:

- впливу чинників агресивності;
- необхідності здійснення особистісних змін;
- розвитку позитивного ставлення до життя.

Процес реалізації другого модуля програми передбачав застосування наступних вправ: «Нехай живе позитив», «Прорвись у коло», «Падіння на довіру», «Колективна творчість», «Близький контакт», «Комплімент», «Усвідомлення проблеми», «Два стільця», «Саморегуляція», «Чарівний мішечок», «Як краще зрозуміти себе», «Порожній стілець», «Продовж речення», «Розвиток уяви», «Внутрішня краса», «Сніданок з героєм», «Що мені дає агресивність», «Риси агресивної людини», «Давати і отримувати».

На завершальному етапі роботи на кожному занятті за програмою другого модуля підлітки отримували завдання для самостійного виконання: скласти перелік чинників, які впливають на появу агресивності; написати есе про важливість здійснення особистісних змін; скласти перелік конфліктних ситуацій власного життя, орієнтовні способи їх вирішення тощо.

Третій модуль програми був спрямований на визначення моделей поведінки, які сприятимуть подоланню агресивності, через опанування таких питань:

- стратегії подолання агресивності;
- ефективні засоби позбавлення залежності;
- контроль поведінки;
- усвідомлення особистісних змін.

Процес впровадження третього модуля програми включав наступні вправи: «Маски тварин і рослин», «Рондо», «Історія з життя», «Оцінка», «Мое улюблене заняття», «Декларація власної самоцінності», «Перевтілення», «Занурення в себе», «Психодрама», «Позбавлення від агресивності», «Невидимі помічники», «Ти подобаєшся мені...», «Хто я насправді», «Скажіть собі стоп», «Я можу», «Візуалізація», «Король і королева», «Музей образливих спогадів», «Асоціації», «На що витратити життя», «Хто я?», «Що таке агресивність», «Мій життєвий шлях», «Автобусна зупинка», «Мої досягнення».

На завершення роботи на кожному занятті за програмою третього модуля підлітки отримували завдання для самостійного виконання: розробити таблицю засобів подолання труднощів у житті; намалювати обрах бажаного майбутнього.

Після впровадження програми корекції агресивності підлітків з адиктивною поведінкою та повторної діагностики учасників формуального етапу експерименту аналіз отриманих результатів за критерієм χ^2 та G-критерієм знаків виявив статистично значущі відмінності між результатами в експериментальній групі до (1 зріз) і після (2 зріз) експерименту ($p < 0,01$), в той час, як в учасників контрольної групи між 1 та 2 зрізом статистично значущих відмінностей виявлено не було (рис. 1).

Як видно із рис. 1, в експериментальній групі в результаті експерименту збільшується кількість підлітків із низьким рівнем агресивності (з 11,1% до 37%), за рахунок цього змінилася кількість учасників із середнім рівнем агресивності (з 48,1% до 55,6%) та знизилась кількість підлітків з адиктивною поведінкою із високим рівнем агресивності (з 40,8% до 7,4%). За критерієм знаків різниця між 1 та 2 зрізами є статистично значущою, що вказує на позитивне зниження рівня агресивності підлітків з адиктивною поведінкою в експериментальній групі.

Що стосується контрольної групи, то результати 1 та 2 зрізів зафіксували незначну різницю між даними до та після експерименту. За критерієм знаків ця різниця не є статистично значущою, тому отримані результати не змінюють ситуації щодо рівня агресивності підлітків з адиктивною поведінкою. Так, зменшилася кількість учасників із середнім рівнем агресивності (з 13,7% до 17,2%), кількість респондентів із високим рівнем незначно збільшилася (з 38% до 41,4%), збільшилася незначно кількість підлітків із низьким рівнем агресивності (з 13,7% до 17,2%).

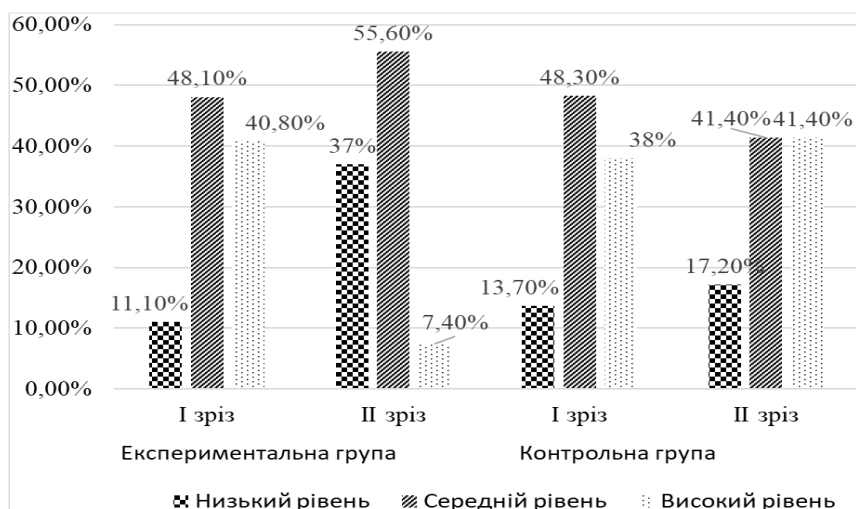

Рис. 1. Рівні агресивності підлітків з адиктивною поведінкою до і після експерименту (у %)

У цілому, результати формувального етапу експерименту показали, що важливою умовою зниження рівня агресивності підлітків з адиктивною поведінкою є програма корекції агресивності підлітків з адиктивною поведінкою. Це підтверджують встановлені статистично значущі відмінності між результатами 1 та 2 зрізів в експериментальній групі, які відображають зниження кількості підлітків з адиктивною поведінкою з високим рівнем агресивності та зниження кількості підлітків з адиктивною поведінкою з низьким рівнем агресивності.

Висновки. Таким чином, програма корекції агресивності підлітків з адиктивною поведінкою забезпечує сприятливі умови для зниження рівня агресивності підлітків з адиктивною поведінкою через усвідомлення значущості самопізнання, саморозкриття, розуміння необхідності здійснення особистісних змін, розвитку позитивного ставлення до життя, усвідомлення впливу чинників агресивності, визначення стратегій подолання агресивності, ефективних засобів позбавлення залежності. Результати формувального етапу експерименту з апробації програми корекції агресивності підлітків з адиктивною поведінкою показали ефективність її впровадження, сприяючи зниженню рівня агресивності підлітків з адиктивною поведінкою. До перспективних напрямів дослідження вважаємо за доцільне розглянути проблеми: вивчення зарубіжного досвіду з проблем корекції агресивності підлітків з адиктивною поведінкою, удосконалення діяльності освітніх закладів щодо корекції агресивності підлітків з адиктивною поведінкою.

ЛІТЕРАТУРА

- Artemasova, O. A. (2010), *Agresy`vna dy`ty`na: yak yij dopomogty`* [Aggressive child: how to help her]. Хар`ков: «Ranok».
- Bex, I. D. (2003), *Osoby`stisno oriyentovany`j pidxid: teorety`ko-tekhnologichni zasady`* [Personality-oriented approach: theoretical and technological principles]. Ky`yiv: Ly`bid`.
- Volyans`ka, O. V. (2016), *Problema agresy`vnoyi povedinky` pidlitkiv: faktory` ta mexanizmy` socializaciyi* [The problem of aggressive behavior of adolescents: factors and mechanisms of socialization]. *Visny`k Nacional`nogo universy`tetu «Yury`dy`chna akademiya Ukrainy` imeni Yaroslava Mudrogo»*, 3, 117-134.
- Kvadricius, M.P. (2000), *Preduprezhdenie agressivnosti podrostkov sredstvami semejnogo vospitaniya* [Prevention of aggressiveness of adolescents by means of family education]. Orenburg.
- Kolesny`k, A.A. (2011), *Metody`chni rekomendaciyi shhodo zdijsnennya psy`xologichnogo suprovodu uchniv z deviantnoyu povedinkoyu* [Guidelines for the implementation of psychological support for students with deviant behavior]. Novograd-Voly`ns`ky`j.
- Kondrakova, I.E. (2000), *Preduprezhdenie i pedagogicheskaya korrekciya agressivnogo povedeniya podrostkov v shkole* [Prevention and pedagogical correction of aggressive behavior of adolescents in school]. Sankt-Peterburg.
- Lobanova, A.S., Kalashnikova, L.V. (2017), *Robota z pidlitkami`-deviantamy`: sociologichny`j ta psy`xologichny`j aspekty`* [Working with deviant adolescents: sociological and psychological aspects]. Ky`yiv: «Karavela».
- Ry`balka, V.V. (1998), *Osoby`stisny`j pidxid u profil`nomu navchanni starshoklasny`kiv* [Personal approach in the profile education of high school students]. Ky`yiv: IPPO APN Ukrainy`.
- Sergeyeva, K. V. (2016), *Profilakty`ka agresy`vnoyi povedinky` pidlitkiv u centrax social`no-psy`xologichnoyi reabilitaciyi* [Prevention of aggressive behavior of adolescents in centers of social and psychological rehabilitation]. Ky`yiv.
- Chepeleva, L.M. (2001), *Agresivnost` i osobennosti samosoznaniya lichnosti podrostka* [Aggressiveness and characteristics of self-awareness of the personality of a teenager]. Krasnodar.